

Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
Mustafa Kemal University Journal of the Faculty of Education
Yıl/Year: 2021 ♦ Cilt/Volume: 5 ♦ Sayı/Issue: 8, s. 69-84

ATEBETÜ'L HAKAYIK'TA YER ALAN KÖK DEĞERLERE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Muammer ŞEHİTOĞLU

mshtgl22@gmail.com

Orcid: 0000-0003-4471-3283

Özet

Dil, kültürün aktarımında değerli ve önemli bir araçtır. Kültürün ulaştığı seviyedeki kavramları işaretlerken aynı zamanda ait olduğu ulusun tüm yaşayış ve inanışını da söz varlığında taşır. Onun için bireylerin bilişsel gelişimi kadar duyuşsal gelişimi için de dil, hayatî rol üstlenmektedir. Dünyadaki diğer doğal diller gibi Türkçe de üstlendiği bu rolü tarihî gelişim ve değişim süreci boyunca yazılı metinler aracılığıyla kuşaklara aktarımı sağlamıştır. Türkçenin tarihî dönemlerinden Orta Türkçe döneminin en değerli eserlerinden olan Atebetü'l Hakayık, hem söz varlığı hem de içeriğindeki konuları itibarıyla Türk kültürünün değerlerini, değer yargılarını en iyi biçimde ortaya koyan eserlerden biridir. Edip Ahmet Yükneci tarafından 12. yy.'ın sonu 13. yy.'ın başında Karahanlı Türkçesi ile kaleme alınan eser, birey için ahlaki öğüt, terbiye kitabı niteliği taşımaktadır. Türkçe öğretimi, Türk dili ve edebiyatı ve ana dili eğitimi araştırma alanları için kaynak olan eser, bu yönleriyle değerlidir. Çalışmada, Atebetü'l Hakayık'ta, Türkçe öğretim programında yer alan kök değerler ve bunlara ilişkin davranışlar, tutumlar tespit edilmiş ve kök değerlerin Türkçe öğretimindeki değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Değerlendirme sonucunda eserde, yardımseverlik kök değeri ve değere ilişkin davranış ve tutumların en yoğun şekilde işlendiği, ardından ise, sorumluluk ve öz denetim kök değerleri ve onlara ilişkin davranış ve tutumların dile getirildiği beyitler tespit edilmiştir. Kök değerler ilişkin beyitler tablo şeklinde nicelik yönünden de ifade edilmiştir. Ayrıca, çalışmada kök değerlerin Türkçenin temel becerileri olan okuma ve yazma becerilerine ait etkinliklerde kullanılabileceği önerileri de dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atebetü'l Hakayık, Türkçe öğretimi, kök değerler.

AN ASSESSMENT OF THE ROOT VALUES IN ATEBETÜ'L HAKAYIK

Abstract

Language is a valuable and important tool in the transfer of culture. It marks the concepts at the level of culture, while at the same time carrying all the life and belief of the nation to which it belongs in the presence of words. For this reason, language plays a vital role in the cognitive development of individuals as well as their sensory development. Like other natural languages in the world, Turkish has achieved this role through written texts throughout the process of historical development and change. Atebetü'l Hakayık, one of the most valuable works of the Middle Turkish period from the historical periods of Turkish, is one of the works that best reveals the values and values of Turkish culture both in terms of its lyric presence and its contents. written by Edip Ahmet Yükneci in Karahanli Turkish at the beginning of the 13th century at the end of the 12th century, the work is a book of moral advice and decency for the individual. The work, which is a source for Turkish teaching, Turkish language and literature and native language education research fields, is valuable in these aspects. In the study, root values and related behaviors and attitudes in the Turkish teaching were identified in Atebetü'l Hakayık and the root values were evaluated in terms of values education in Turkish teaching. As a result of the evaluation, it has been determined that the root value of benevolence and the behaviors and attitudes related to the value are processed most intensively, followed by the root values of responsibility and self-control and the behaviors and attitudes related to them. The couplets related to the root values are also expressed in terms of quantity in the form of a table. In addition, suggestions were made in the study that root values can be used in activities related to reading and writing skills, which are the basic skills of Turkish.

Key Words: Atebetü'l Hakayık, Turkish teaching, root values.

Giriş

Birey, amaçları doğrultusunda ihtiyaçlarını belirleyen, kendi var oluşunu anlamlı kılan canlı bir varlıktır. Yaşamın içinde değerli bir varlık olarak kendi yaşayış ve inancı ile elde ettiği birikimi, önce sözlü dil ile daha sonra da yazı dili ile gelecek kuşaklara aktarır. Onun kendi var oluşunu ve gelecek kuşakları da var etmek amacını taşıyan eylemi, yazı dilindeki edebî eserler ile ölümsüz kılınmıştır. Edebî eserler, bireylerin oluşturduğu kültürel birikimi, onların ait oldukları toplumun doğası ve yapısı ile birlikte bünyelerinde taşıdıkları içerik malzemesi, söz varlığı ve düşünce sistemini kalıcı kılmaktadır. Kalıcı kılınan düşünce sistemi, gelişim ve değişim ile birlikte kültürel birikimin değerlerini de ait olduğu birey ve toplumların yanı sıra diğer birey ve toplumlara ulaştırmaktadır. Böylelikle kültürün değerleri, edebî eserler aracılığıyla bireyler için hedeflenen davranış ve kimliğin; toplum için ise temelde hedeflenen birlikte, doğru ve anlamlı yaşamın gizemli anahtarı olmuştur.

Değer kavramı, Türkçe Sözlükte; “1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. 2. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddî ve manevî öğelerin bütünü olarak tanımlanmıştır” (TDK, 2010: 607). Tanım, değer kavramının birey ve toplum için yaşayış, inanış yönünden ve hayatı anlamlandırma yönünden önemli olduğunu göstermektedir. Öyle ki değer, toplumun ulaştığı kültürel düzeyin hedefler açısından açıkça ifade edilmesini de sağlayan ve kapsayan temel bir ölçü olduğu vurgulanmıştır. Ulusoy ve Dilmaç (2018) ise, değer kavramının sosyal bilimlerin ve fen bilimlerinin birçok disiplininde kullanıldığını belirterek, Türkçe Sözlükte yer alan tanımlamaya yakın bir tanımlama ile onu bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, yüksek ve yararlı nitelik olarak ifade etmişler ve daha sonra da felsefedeki tanımı vurgulayıp, onun kişinin arzulayan ve gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey olduğunu dile getirmişlerdir.

Güngör (1998) değer kavramını açıklarken; “Değer nedir?” sorusundan hareketle onu, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğuna dair inanç olarak ifade etmiştir. Bilgin (1995) de bu tanıma yakın olarak değer, inanılan, arzu edilen ve davranışlar için de bir ölçek olarak kullanılan olgu olduğunu dile getirmiştir. Böylelikle değer, birey yaşayışı ve inancı için bir ölçek olma niteliğindeki sağlam bir olgu olduğunu ve toplumun gelişim ve değişimini belirleyici rolünü vurgulamıştır. Aynı şekilde değeri bir ölçü birimi olarak gören Köknel (2007) ise, onun soyut ve somut kavramların önemini belirtmeye yaradığını söyler.

Öncül (2000), değeri farklı boyutları ile ve disiplinlerdeki anlamları ile birlikte genellikle bir nesneye, bir varlığa ya da faaliyete ruhsal, toplumsal, ahlaksal ya da estetik bakımdan verilen önem, üstünlük derecesi olarak dile getirmiştir. Değerin birden fazla disiplin ile açıklanıyor olması onların sınıflandırılması düşüncesini de ortaya çıkarmış ve araştırmacılar da değerlerin sınıflandırılması ile ilgili farklı düşünceler öne sürmüşlerdir. Spanger (1928) tarafından değerler ile ilgili psikolojik test yapılmış ve değerler altı bölüme ayrılarak gösterilen her davranışın bir değer bölümüne alınabileceği ifade edilmiştir. Ona göre değerler şu bölümlere ayrılmaktadır (Akt. Utku, 2020: 12):

Tablo 1.

Spanger'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Bilimsel Değer	Gerçeğe, araştırmaya, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattir, bencil değildir.
Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dinî Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğruna dünyevi hazları feda eder.

Değerlerin birden fazla disiplin alanıyla ve değişik insan davranışları ile ilgili olması, onların göreceli olarak farklı gruplar biçiminde sınıflandırılmasına neden olduğu görülmektedir. Bireylerin ilgi ve yeteneklerine göre değişik değer gruplarındaki davranış biçimlerini sergileyecekleri de tablodan anlaşılmaktadır.

Kültürlerin değişim ve gelişim açısından ulaştıkları düzeyin farklı olmasıyla birlikte ait oldukları kültürün içinde yaşayan insanların da değişik davranış biçimleri göstermeleri, sergilemeleri doğal bir süreçtir. Süreç içinde sosyal varlık olan bireyin nitelikleri de tarihî olarak zihin, ruh, ahlak ve toplum açısından farklı düzeyde gelişim ve değişim göstermiştir. Birey için yaşamı anlamlı kılan, onu ait olduğu toplumda diğer bireylerle birlikte yaşama düşüncesine bağlayan ve diğer bireyler ile uyumlu ve onların davranış biçimleriyle inançlarıyla özdeşleşen değerler hem bireylerin hem de ait oldukları toplumların önemini, niteliğini de gösteren temel bir olgu olmuştur. Ayrıca bireyin toplum içinde kendi var oluşu ile birlikte içinde yaşadığı toplumu kabullenişini ve onunla uzlaşmasını sağlayan değerler, sosyal anlamda birlik ve beraberlik düşüncesini yine birlikte hareket edebilme davranışı ile desteklemektedir. Bu bakımdan bireyin de ait olduğu toplumdaki davranışları, sosyal değerleri anlamlı ve değerli kılmıştır. Konuyla ilgili olarak Fitcher (2019) sosyal değerlerin önemine dikkat çekerek onların bazı işlevleri olduğunu dile getirir. Ona göre; sosyal değerlerin işlevleri şöyledir:

Sosyal değerler, toplumda tabakalaşma sisteminin oluşmasını sağlar. Bireyler, toplumda “nerede durduğunun” farkına varıp buna uygun davranır.

Değerler aracılığıyla bireylerin dikkati yararlı, istenilen ve önemli sayılan maddi kültür nesnelere üzerine çekilebilir. Herhangi bir değeri olmayan bir nesne değerler aracılığıyla çok önemli bir hâle gelebilir ve insanların o nesneye kavuşması için çaba harcamasını sağlayabilir.

Değerler, toplumda belli bir düşünce ve davranış kalıbı oluşturur. Toplum tarafından kabul edilebilen davranışların şemasını çizer. Böylelikle bireyler, toplum tarafından kabul edilen davranışların neler olduğunun farkına varıp o davranışları göstermeye çalışır. Bireylerin

toplumdaki statüsünü ve rolünü seçmesine değerler yardım eder. Belli statüdeki insanların nasıl rollere bürünecekleri değerler aracılığıyla belirlenir ve bu konuda bireylere rehberlik eder.

Toplumdaki sosyal kontrol mekanizması değerlerle sağlanır. Toplumdaki insanlar; hangi davranışların doğru ya da yanlış olduğunu, hangi davranışları gösterdiğinde ödül veya ceza alacağını değerler sisteminden öğrenir. Değerler, birey ve toplumlar arasındaki dayanışmayı arttırabilir ya da azaltabilir. Aynı değerleri paylaşan birey veya toplumlar birbirleriyle yakınlaşma ve dayanışma içine girme eğilimi gösterebilir. Farklı değerleri paylaşan birey ve toplumlarda ise bu durumun tam tersi gözükülebilir (Akt. Fırat, 2021: 13).

Sosyal değerlerin işlevlerinin bireylerin ve onların ait oldukları toplumun yaşamının tüm birikimini ve deneyimini yansıtan temel olgular olduğu görülmektedir. Değerlerin çok boyutlu olma niteliği, toplumun yaşam boyu öğrenmesini hem rehberlikle hem de kendi kontrol mekanizması ile sürdürerek onların kuşaktan kuşağa aktarılıp devamlılık göstermelerini sağlamıştır. Böylelikle değerler, kabul görmüş ve evrensel niteliğine sahip birer olgu olarak toplumlar tarafından kabul edilmektedir.

Değerler Eğitimi ve Türkçe Öğretimi

Kültürel olarak farklı disiplin alanlarında temel olan ve evrensel olarak “kök” kabul edilmiş değerler, toplumların gelecek düşüncelerini ve kültürel kodlarını da yansıtır durumdadır. Kök değerlerin bilgi ve deneyim birikimini içermesi de onların bir sonraki kuşağa aktarımını hayatî konuma getirerek toplumların varlığını devam ettirmesi açısından değerli kılmaktadır. Yetişen yeni kuşağa değerlerin aktarılması, programlı ve planlı bir biçimde gerçekleştirilmesi de değerlerin niteliği kadar önemlidir. Eğitimin insan yaşamındaki temel amaçlarından biri de oluşan kültürel bilgi, deneyim birikiminin, kök ve sosyal değerlerin yeni kuşağa aktarımıdır. Bu bağlamda değerler eğitimi de toplumun devamlılığı için gereklidir. Araştırmacılar ve konunun uzmanları değerler eğitimi farklı tanımlarla ifade etmişlerdir. Ekşi (2003) temel insanî değerlerin yeni yetişen kuşağa kazandırılmasıyla birlikte değerlere karşı duyarlılık oluşturmak ve davranışa dönüştürmek için yeni nesile yardımcı olmak adına gösterilen gayretin ortak adı olarak tanımlamıştır. Yaman (2012) değerler eğitiminin yaşam boyu süren değer kazanma ve kazandırma süreçlerini kapsadığını belirterek, değerlerin bireyin gelecekteki tüm yaşamına bakış açısını, davranış biçimini belirleyen etkenler olduğuna vurgu yapar ve bireylere belli başlı değerlerin kazandırılması, onların davranışa dönüştürülerek yaşam boyu benimsemesi gerektiğini dile getirir. Kaymakcan ve Meydan (2015) ise, değerler eğitiminin farklı disiplinlerdeki eğitimler için kullanıldığına dikkat çekerek değerler eğitimi kavramının duyuşsal alana ait öğrenmeler için çatı kavram görevi üstlendiğini vurgular.

Değerler eğitimi ile ilgili yapılan tanımlar ve açıklamalardan hareketle değerlerin, birey ve toplum için kültürel farklılıklar olsa da evrensel olarak yaşam sürekliliğini sağlayan etkenler olduğu açıktır. Bu bakımdan değerlerin eğitim aracılığıyla düzenli ve doğru bir plan ile topluma kazandırılması ve benimsetilmesi önemli görülmüştür. Değerlerin eğitiminde kültürel ve millî kimliğin en önemli göstergesi olan dilin de bilgi ve deneyim birikiminin, değerlerin aktarımı yönünden temel belirleyici unsur olduğu açıktır. Özellikle ana dili eğitiminde, dilin temel becerileri olan anlama, anlatma becerileri kullanılarak değerlerin aktarılması, onlarla ilgili farkındalık oluşturulması ve onların benimsetilmesi o toplumun varlığı için değerlidir.

Türkçe öğretiminde değerlerin eğitimi, 2017 yılındaki Türkçe Öğretim Programında önceki yıllardan farklı olarak ayrı ve temel bir başlık olarak sunulmuştur. Programda öğretim sürecinde hangi değerlerin verileceği belirtilmemiş ve genel bir hedef cümlesiyle “millî, manevî ve evrensel değerleri tanıyan, benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışa dönüştüren bireyler yetiştirme” biçiminde ifade edilmeye çalışılmıştır (TTKB, 2017). Bu ifadelerde öğrenene yönelik bir amaçtan başka öğretim programının değeri ve öğretmenin üstleneceği rol ve sorumluluk dile getirilmiştir. 2018 yılında ise program değerler yönünden yeniden ele alınmış ve daha açık ifadeler ile

değerlerin önemi vurgulanmıştır. Programda, değerlerin eğitim sürecinin bütünü kapsayan temel amacı içerdiği ve bütün sürecin ruhunu karşıladığı ifade edilmiştir. Süreç odaklı olan eğitimin bilgi, beceri ve bazı davranışlar ile birlikte akademik başarı odaklı tek bir amacı olmadığı, aynı zamanda programın ait olunan millî ve evrensel kök değerleri özümsemiş bireyler yetiştirmek ve onları topluma kazandırmak amacı da olduğuna dikkat çekilmiştir (TTKB, 2018). Kök değer olarak belirtilen 10 değer ve değerlere ilişkin tutum ve davranışlar ise şöyledir:

Tablo 2.

Değerler ve Onlara İlişkin Tutum ve Davranışlar

Adalet	Adil olma, eşit davranma, paylaşma...
Dostluk	Diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma...
Dürüstlük	Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma...
Öz denetim	Davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme...
Sabır	Azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...
Saygı	Alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme...
Sevgi	Aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma...
Sorumluluk	Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme...
Vatanserverlik	Çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...
Yardımserverlik	Cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma...

Programda yer alan kök değerler ve onlara ilişkin tutum ve davranışlar ele alındığında, birbirini tamamlayan değerler olduğu ve bu değerler etrafında davranış ve tutumların kazandırılacağı ve geliştirileceği ifade edilmiş, hedeflenmiştir.

Türkçe öğretiminde temel dil becerilerinin kazandırılmasında Türkçenin tarihî dönemlerindeki edebî eserler temel kaynak niteliği taşımıştır. Eserlerin içeriğindeki değerler, bireyin bilinç düzeyi ile elde edilen içkin değerler olmasının yanı sıra Türkçe öğretimi programında yer alan kök değerleri de karşılamaktadır. Türkçenin tarihî dönemlerindeki eser metinleri de bu bakımdan Türkçe öğretimindeki değerlerin kazandırılmasında önemlidir.

Çalışmada, Karahanlı Türkçesi döneminin değerli eserlerinden olan *Atebetü'l Hakayık*'ta yer alan kök değerler ve onlara ilişkin tutum ve davranışlar tespit edilecek Türkçe öğretiminde değerler eğitimi açısından değerlendirilecektir. Çalışma için eserin seçilme nedeni, yetiştirilmek istenen insan tipinin sahip olması gereken nitelikler ve kök değerlerin dönemin Türkçesiyle deyim, ata sözü ve veciz söz düzeyinde eserde etkili ifade edilerek zihinde kalıcı bir biçimde yer almasının kolay olması ve eserde kullanılan söz varlığının Türk kültürünün ve Türk hikmetinin ulaştığı kültürel kavram alanını en iyi biçimde ifade etmesidir.

Atebetü'l Hakayık

Eser, Orta Türkçe döneminin temel eserlerinden biri olmasının yanı sıra İslam Dönemi Türk Edebiyatı'nın da ilk örneklerinden biridir. *Hibetü'l Hakayık*, *Hibet al Hakayık* (Köprülü, 1928: 546) gibi adlar ile de karşılanan eser, 12. yy.'ın sonu 13. yy. ın ilk yarısında "Edip" unvanı taşıyan

Ahmet Yükneki tarafından kaleme alınmıştır (Arat, 2006). *Atebetü'l Hakayık*'ın akademik alanda ilk kez tanıtımını yapan ve onu 1906, 1918 ve 1925 yıllarında akademik dünyaya sunan Necip Asım Yazıksız'dır. Daha sonra eser ile ilgili J. Deny'in 1925; T. Kowalski ve F. Köprülü'nün 1928; R. R. Arat ise 1951 yıllarında çalışmaları bulunmaktadır. Yükneki, eseri 12. ve 13. yy. ın "Melik" unvanlı Muhammed Dâd İspehsalar Bey'e sunmuş, onu Türk ve Acem hükümdarı ve milletlerin efendisi yüce emîr olarak ifade etmiş, tanıtmıştır (Arat, 2006: 2-7; Ercilasun, 2010: 326).

Kâşgar dili (Karahanlı Türkçesi) ile eserini yazdığını belirten Yükneki, eserin dilinin herkes tarafından bilinmediğini dile getirirken, eserin sonunda yer alan on beyitlik manzumede ise, Edip Ahmet Yükneki'nin babasının adının Mahmut olduğu ve doğuştan kör olduğu ifade edilmektedir (Gülensoy, 1994: 422). *Atebetü'l Hakayık*, bireylerin ahlâklı, terbiyeli olması için kurallar, esaslar belirleyen bir öğüt kitabı olarak didaktik bir üslup ile yazılmıştır. Eserin, Semerkant, Ayasofya, Topkapı ve Ankara yazmaları bulunmaktadır. Semerkant yazması, Uygur harfli; Ayasofya yazması Uygur ve Arap harfli, Topkapı yazması Arap harfli ve Ankara yazması da yine Arap harflidir (Ercilasun, 2010, s. 330; Arat, 2006).

Atebetü'l Hakayık, 40 beyit ve 101 dördlükten oluşmakta ve giriş bölümünde dönemin diğer eserlerinde olduğu gibi Tanrı'ya, Peygambere, dört halifeye ve daha sonra hükümdar Muhammed Dâd İspehsalar Bey'e övgü yer almaktadır (Arat, 2006; Ercilasun, 2010: 329). Eserin içeriğinde dördlükler biçiminde işlenen konu başlıkları ise şöyledir: İlmin yararı ve bilgisizliğin zararı; dilin muhafazası, dünyanın dönekliliği, cömertlik, hasislik; tevazu ve tekebbür; hırs; kerem, yumuşaklık ve başka iyiliklerle birlikte zamanenin bozukluğu (Arat, 2006). Eser, içeriğinde yer alan bilginin önemi, bilgisizliğin zararı; dilin korunması, cömertlik, hırs ve kerem gibi konular yönünden dönemin bir diğer değerli eseri Kutadgu Bilig ile benzerlik göstermektedir ancak üslup bakımından ve ayrıntılı işlenmesi bakımından Kutadgu Bilig kadar yoğun değildir.

Eserde işlenen konular, dönemin Türk kültürünün yetiştirmek istediği insan tipine uygun biçimde bireyde bulunması gereken meziyet, yeterlilik, yetkinlik ve bilincin değerine vurgu yapar niteliktedir. Ancak eserde ele alınan ve bireyde olması beklenen, istenen düşünce yapısı ve yetkinlik, sadece eserin yazıldığı dönemde değil, yüzyıllar geçmesine rağmen günümüz bilgi çağı için de geçerliliğini korumaktadır. *Atebetü'l Hakayık* 'ta işlenen konuların Türk kültürüne ve de evrensel kültüre ait hangi kök değerleri ifade ettiği hem Türk kültürü hem de Türkçenin öğretimi açısından önemlidir. Bireylerin ana dil eğitimiyle birlikte yaşam boyu öğrenme sürecinde onlara aktarılacak kök değerler ve bunların yer aldığı kaynak metinler de kültürün bireylere ilgili pedagojik düzeye göre aktarımının sağlanması bakımından Türkçe öğretiminde değerli materyaller olmuştur. Eser, tüm nitelikleriyle kök değerlerin yoğun işlendiği kaynak hüviyetindedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Çalışmada yöntem olarak, nitel araştırma desenine dayalı doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman inceleme tekniği, dokümanlarda yer verilen verilerin tespit edilmesini, seçilmesini, anlamlandırılmasını ve sentezlenmesini analitik işlem süreci içinde gerçekleştirmek olarak ifade edilmektedir (Bowen, 2009: 28).

Araştırmanın Veri Kaynağı

Araştırmada *Atebetü'l Hakayık*'ta yer alan Türkçe öğretim programında değerler eğitimi için belirlenen kök değerler ve onlara ilişkin davranış ve tutumları karşılayan beyitler R. R. Arat'ın *Atebetü'l Hakayık* (Arat, 2006) adlı eserinin yazı çevrimli ve Türkiye Türkçesine çevrilmiş metninden yararlanılarak elde edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Çalışma kapsamında, eser metnindeki kök değerler ve onlara ilişkin davranış ve tutumlar için her bir bölüm taranmış ve bölümler içinde tespit edilen kök değerler ve onlara ilişkin beyit örnekleri eserin orijinal metni ve Türkiye Türkçesi metni ile birlikte ele alınarak; bu beyitler kök değerleri ifade eden başlıklar altında sınıflandırılmıştır.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Eserin incelenmesiyle elde edilen nitel veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli temalar ve kavramlar etrafında bir araya getirerek bu verileri okuyucuların anlayabileceği şekilde düzenleyip yorumlamaktır (Yıldırım & Şimşek, 2008). Yapılan incelemede, içerik analizi çerçevesinde kök değerlere ait nitel veriler, belirlenen kavramlar etrafında bir araya getirilmiş ve anlamlı biçimde yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Çalışmada, *Atebetü'l Hakayık* adlı eserde yer alan *doğruluk, dürüstlük, vatanseverlik, sorumluluk, yardımseverlik, saygı, öz denetim ve sabır* kök değerlerine ait örnekler nicelik yönleriyle birlikte dikkate sunulmuştur.

Doğruluk / Dürüstlük

Eserde, kök değer olarak ifade edilen dürüstlük, doğruluk ile birlikte ele alınmış ve değere ait nasıl bir davranış ve tutum içinde olunması gerektiği vurgulanmıştır. Sergilenecek davranış ve tutum, bireyi sadece şimdi de değil, gelecekte de değerli, saygın ve adı iyi bir biçimde anılan kişi olarak gösterecektir. Ayrıca, zıt davranış ve tutum biçimleri belirtilerek de doğruluk ve dürüstlüğü öneme dikkat çekilmiş, zamanın şartları olumsuz gelişse de bireye, doğruluktan ve dürüstlükten vazgeçilmemesi öğütlenmiştir. Değere ilişkin 6 beyitte tespit edilen örnekler şöyledir:

tili yalğan erdin yırak tur teze / keçür sen me ömrün könilik öze / ağız til bezeki köni söz turur / köni sözle sözni tilişi beze

Yalan söyleyen adamdan uzak dur, kaç;

Sen ömrünü doğruluk ile geçir.

Ağzın ve dilin süsü doğru sözdür;

Sözü doğru söyle, dilini süsle (Arat, 2006, 153-156; 88).

köni bol könilik kıl atan köni / köni tiyü bilsün kişiler sini / könilik tonın ked kodup egrilik / kedim ton talısı könilik tonı

Doğru ol, doğruluk yap ve adın doğruya çıksın;

İnsanlar seni doğru olarak bilsinler;

Eğriliği bırakıp, doğruluk elbisesini giy,

Elbiselerin en iyisi, doğruluk elbisesidir (Arat, 2006, 165-168; 88).

kim ol yüzçi erse kişi yigi ol / kerek erse yiglik yori yüzçi bol / kim ol yollug erse anıñ yolu yok / kim ol yolsuz erse añar erse kiñrü yol

Kim iki yüzlü ise, o saygındır;

Saygın olmak istersen, git, iki yüzlü ol.

Yol kimin hakkı ise, onun yolu yok;

Yol hakkı olmayan geniş yol vardır (Arat, 2006, 409-412; 97).

Vatanseverlik

Vatanseverlik kök değerine ait sergilenen davranış ve tutum olarak dile getirilen çalışkanlık, bireyin yaşamının düşünmeyle geçirilemeyeceğini, eylemde bulunarak yaşamın içinde kalıp çalışmaya devam etmeyi öğütlemektedir. Ayrıca, bireyin üzerinde yaşadığı, doğup büyüdüğü vatanına da hizmet etmesi için çalışması gerektiği satır arasında vurgulanmış ve ona, çalışma bilinci aşılacak istenmiştir. İçinde yaşadığı millete değere verme, onu önemseme gibi davranış ve tutum içinde olması da dile getirilmiştir. 2 beyitte tespit edilen örnekler şöyledir:

yeme pendim al kel uzatma emel / emel asrasında busuglı ecel / emel timişim dost uzun sanmak ol /uzun sanma sakın çöküş kıl amel

Gel yine öğüdümü dinle, fazla emel besleme;

Emelin altında ecel saklıdır;

Ey dost! Emel dediğim, uzun düşünmektir;

Düşünceyi uzun etme (daha) çok eylem yap (Arat, 2006, 293-296; 93).

Sorumluluk

Kök değer altında daha çok yaşadığı toplumun sorunlarına duyarlı olma, onları önemseme, anlayışlı olma, vefalı olma gibi davranış ve tutumlarla birlikte yardımseverlik ve dostluk değerleri ile örtüşen davranış ve tutumlar da 12 beyitte tespit edilen örnekler ile dile getirilmiştir:

bütün kılıkı fiilin öte irtegil / keem kimde erse anı er tigel / yimişsiz yıgaç teg keremsiz kişi / yimişsiz yıgaçnı kesip örtegil

(İnsanların) bütün tavır ve hareketlerini iyice incele,

Kerem kimde ise, ona insan de;

Keremsiz insan meyvesiz ağaç gibidir,

Meyvesiz ağacı kesip ateşte yak (Arat, 2006, 321-324; 94).

yaraglıg aşını kişike yitür / yarag bulsañ oprak yalıñnı bütür / küç emgek tegürme kişike kalı / saña tegse emgek kişidin kötür

Yemeğe yarar yemek (varsa), aç insana yedir,

Giymeye yarar elbise bulursan, çıplağa giydir;

Başkasına zorluk ve zahmet çektirme,

Eğer sana başkası eziyet ederse, tahammül et (Arat, 2006, 329-332; 94).

işi edgü bolsa er edgü bolur / er iş edgüsindin öküş hayr bulur / isizke yavuma isiz sohbeti / sini terkin isiz kılıklığı kılur

İnsanın arkadaşı iyi olursa, kendisi de iyi olur;

İnsan arkadaşının iyi olmasından çok hayır görür;

Kötüye yaklaşma, kötü sohbeti

Seni hemen kötü huylu yapar (Arat, 2006, 377-380; 96).

küdezgil aya dost uluglar hakkın / asıgsız mizah hem cedeldin sakın / uluglarını buşrup saña bu mizah / kiçiglerini küstah kılur bil yakın

Ey dost! Büyüklerin hakkını gözet,

Gereksiz alay ve mücadeleden sakın;

Bu alay büyükleri sana karşı hiddetlendirir,

Küçükleri ise, saygısız yapar; bunu gerçek bil (Arat, 2006, 345-348; 68).

*uluglukka tegsen yañılma özün / kalı kedseñ atlas unıtma bözün / ulug boldukunça
tüzünrek bolup / ulugka kiçigke sılıg kıl sözün*

Büyükliğe erişersen, kendini şaşırma;

Atlas giyersen, bözünü unutma;

Yükseldikçe daha çok yumuşak huylu ol,

Büyüğe ve küçüğe tatlı dil kullan (Arat, 2006, 353-356; 95).

*tiril edgü fiilin köñüller alıp / isizlikten özni sınaru salıp / iter bolsañ işni sanıp saknıp it /
kerekmü kereksizmü kirtü bilip*

İyi hareket et, gönüller alarak yaşa;

Kötülükten kendini bir yana çek;

Bir iş yapacaksan, düşünüp taşınarak

Ve (onun) gerekli ve gereksiz olduğunu gerçekten bilerek yap (Arat, 2066, 365-368; 95).

Yardıms severlik

Kök değere ait cömert olma, paylaşımcı olma, iyilik yapma gibi davranış ve tutumlar ilgili dizelerde dile getirilmiş, özellikle sergilenen davranış ve tutumların sonucunun da “Diken eken üzüm biçmez” özlü sözüyle ifade edildiği tespit edilmiştir. Toplam 16 beyitte ilgili kök değere ilişkin örnekler şöyledir:

*kamug til akı er senasın ayur / akılık kamug ayb kirini yuyur / akı bol saña söz söküünç
kelmesün / söküünç kelgü yolı akılık tıyur*

Bütün diller cömert adamın övgüsünü söyler;

Cömertlik bütün kusurların kirini temizler;

Cömert ol, sana söz, sövme gelmesin;

Sövme gelecek yolu cömertlik kapatır (Arat, 2006, 229-232; 90-91).

*akı er biligni yete bildi kör / anın sattı malın sena aldı kör / tirildi ulamsız ulamı bolup /
acunda at edgü kodup bardı kör*

Cömert adam bilgiyi yetebildi, bak,

Malını onunla sattı ve güzel dua aldı.

Muhtaçların yardımcısı olarak yaşadı;

Bak, dünyada iyi ad bırakıp gitti (Arat, 2006, 237-340; 91).

*bu budun talası akı er turur / akılık cah cemal arturur / sevimlik tilesen kişiler ara / akı bol
akılık sini sevdürür*

Bu millet arasında en iyi adam, cömert adamdır;

Cömertlik, şeref, saygınlık ve güzelliği artırır;

İnsanlar arasında sevimlik istersen,

Cömert ol; cömertlik seni sevdirebilir (Arat, 2006, 257-260; 91).

*isiz kılğan erke sen edgü kıla / keremniñ başı bu erür ked bile / eger kelse erdin saña
edgülük / öküş kıl ol erniñ senasın tile*

Kötülük yapan adama sen iyilik yap;

Keremin başı budur, bunu iyi bil;

Eğer bir kimseden sana iyilik gelirse,

O adamı çok öv ve (onun övgüsünü) iste (Arat, 2006, 333-336; 94).

aya edgü umgan isizlik kılıp / tiken edlegen er üzüm biçmez ol

Ey kötülük yapıp iyilik bekleyen (kimse),

Diken eken üzüm biçmez (Arat, 2006, 375-376; 96).

*akı er biligni yete bildi kör / anın sattı malın sena aldı kör / tirildi ulamsız ulamı bolup /
acunda at edgü kodup bardı kör*

Cömert adam bilgiyi yetebildi, bak,

Malını onunla sattı ve güzel dua aldı.

Muhtaçların yardımcısı olarak yaşadı;

Bak, dünyada iyi ad bırakıp gitti (Arat, 2006, 237-340; 91).

*aya mal idisi akı edgü er / bayat birdi erse saña sen me bir / yirilgen sögölgen tirip
birmegen / tirip birür erseñ neçe tirşe tir*

Ey mal sahibi iyi ve cömert adam!

Tanrı sana verdi ise, sen de ver.

Yerilen ve sövülen kimse, toplayıp da vermeyendir,

Toplar da verirsen, toplayabildiğin kadar topla (Arat, 2006, 245-248; 91).

eliglerde kutlug birigli elig / alıp birmegen ol elig kutsuzı

Ellerin en kutlusu veren eldir;

Alıp da vermeyen el ellerin kutsuzudur (Arat, 2006, 251-252; 91).

*yaraglıg aşırñı kişike yitür / yarag bulsañ oprak yalıñnı bütür / küç emgek tegürme kişike
kalı / saña tegse emgek kişidin kötür*

Yemeğe yarar yemek (varsa), aç insana yedir,

Giymeye yarar elbise bulursan, çıplağa giydir;

Başkasına zorluk ve zahmet çektirme,

Eğer sana başkası eziyet ederse, tahammül et (Arat, 2006, 329-332; 94).

Saygı

Bireyin alçak gönüllülük, karşısındakine değer verme gibi davranışları sergilemesini ve dilini de etkili ve doğru kullanması öğütlenerek hem saygı duyulan hem karşısındakine saygı duyan birey olma hedefi dile getirilmiştir. 8 beyitte tespit edilen örnekler şöyledir

*eşitgil biliglig negü tip ayur / edebler başı til küdezmeñ tiyür / tiliñ bekte tutgıl tişin
sınmasun / kalı çıksa bektin tişini sıyur*

Dinle! Bilgili ne diyor:

“Edeplerin başı, dili gözetmektir;

Dilini koruma altında tut, dışın kırılmasın;

Eğer koruma altından çıkarsa, dışını kırar.” (Arat, 2006, 129-132; 87).

*hiredlıgmu bolur tili boş kişi / telim başnı yidi bu söz til boşı / öçüktürme erni tilin bil bu til /
başkırtursa bütmez büter ok başı*

Boşboğaz adam akıllı olur mu?

Bu boşboğazlık ve ağız gevşekliği çok başları yedi.

İnsanı dil ile kızdırma; bil ki, ok yarası kapanır, ama dilin açtığı yara kapanmaz (Arat, 2006, 137-140; 87).

*tekebbür kamug tilde yirlür kılık / kılıklarda edgü kılık kodkılık / ol er kim ulugsındı men
men tidi / anı ne halayık sever ne halk*

Kibir bütün dillerde yerilen bir huydur;

Huyların en iyisi, alçakgönüllülüktür.

Ululuk taslayan ve benim diyen kimseyi

Ne Tanrı sever ne de kul sever (Arat, 2006, 269-272; 92).

*tavar birle erse ulugsındukun / ulugluk taparu elig sundukun / tavar asgı ne ol barur sen
yalın / kalur munda kidin sepet sandukun*

Ululuk taslaman ve ululuğa doğru el uzatman

Maldan dolayı ise,

Malın yararı nedir ki? Kendin çıplak gidersin,

Sepet ve sandığın burada geride kalır (Arat, 2006, 285-288; 92).

Öz Denetim

Öz denetim kök değeri ile ilgili örneklerde, birey olarak davranışların sorumluluğunu üstlenme ve davranışlarını kontrol edebilme gibi davranış ve tutumların yanı sıra bireyin öz güvenini artırıp onun doğru ve sorumlu davranış ve tutum sergilemesini sağlayan akıl ve bilgi kavramlarına da vurgu yapıldığı 12 beyitte tespit edilmiştir:

*kamug kazganıglı acun malını / yiyümedi bardı körün halini / tişisi kalıp bir adın er bile / ol
anda yatıpan birür sanını*

Dünya malını kazananların hepsi

(Onu) yiyemeden gitti, hâllerini görün;

Karısı başka bir erkek ile kalıp,

Onun yanında yatarak, vücudunu verir (Arat, 2006, 273-276; 92).

tavar asgı ne ol barur sen yalın / kalur munda kidin seped sandukun

Malın faydası nedir ki; kendin çıplak gidersin,

Sepet ve sandığın burada geride kalır (Arat, 2006, 287-288; 92).

yalınlansa tutnup gazab hikd otı / halimlik suvın saç ol otnı öçür

Hiddet ve düşmanlık ateşi tutuşarak alevlenirse,

Yumuşaklık suyunu serp ve o ateşi söndür (Arat, 2006, 339-340; 94).

*uluglukka tegsen yañılma özün / kalı kedseñ atlas unıtma bözün / ulug boldukunça
tüzünrek bolup / ulugka kiçigke sılıg kıl sözün*

Büyükliğe erişirsen kendini şaşırma;

Atlas giyersen, bözünü unutma;

Yükseldikçe daha yumuşak huylu ol,

Büyüğe ve küçüğe tatlı dil kullan (Arat, 2006, 353-356; 95).

*süñekke yilig teg erenke bilig / eren körki akıl ol süñekniñ yilig / biligsiz yiligsiz süñek teg
hâli / yiligsiz süñekke sunulmaz elig*

Kemik için ilik ne ise, insan için bilgi de odur;

İnsanın varlığı akıldır, kemiğinki ise, iliktir;

Bilgisiz (kimse), iliksiz kemik gibi, boştur;

İliksiz kemiğe kimse el uzatmaz (Arat, 2006, 89-92; 86).

bilig bildi boldı eren belgölüg / biligsiz tirigle yitük körgölüg / biliglig er öldi atı ölmedi / biligsiz tirig eren atı ölüg

İnsan, bilgi ile tanınır,

Bilgisiz, hayatta iken, kaybolmuş sayılır;

Bilgili adam ölür, (ama) adı kalır,

Bilgisiz, sağ iken, adı ölüdür (Arat, 2006, 93-96; 86).

bilig birle âlim yokar yokladı / bligsizlik erni çökerdi kodı / bilig yind usanma bil ol hak resul / bilig çinde erse siz arkañ tidi

Âlim bilgi ile yükseldi,

Bilgisizlik insanı aşağı düşürdü;

Bilgiyi ara, usanma; bil ki, o hak resul: “Bilgiyi, Çin’de bile olsa, arayınız” dedi (Arat, 2006, 101-104; 86).

Sabır

Kök değeri karşılayan tahammül etme, beklemeyi bilme gibi davranışlar, bireyin sadece kendisi için değil başkasına da tahammül etmeyi bilmesi, kendisine yapılmasını istemediği bir davranışı da başkasına yapmaması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, eyleme geçmeyerek, çalışmayarak ve fedakârlık yapmayarak sabretmenin yararsız olacağı, çalışarak ve eylemde bulunarak belâdan ve zahmetten kurtulunabileceği öğütlenmiştir. 3 beyitte tespit edilen örnekler şöyledir:

küç emgek tegürme kişike kalı / sana tegse emgek kişidin kötür

Başkasına zorluk ve zahmet çektirme,

Eğer sana başkası eziyet ederse, tahammül et (Arat, 2006, 331-332; 94).

bela kelse sabr it ferahka küdüp / küdüp tur ferahka bela renc yodup / öçer mihnet oti keçer nevbeti / kalur sabr idisi sevabın yüdüp

Belâ gelirse, ferahı bekleyerek sabret;

Belâ ve zahmeti yok etmeye çalışarak, ferahı bekle;

Sıkıntı ateşi söner, nöbeti geçer;

Sabır sahibi sevap kazanmakla kalır (Arat, 2006, 349-352; 95).

Tartışma ve Sonuç

Eser üzerinde daha önce yapılan çalışmalarda eserin eğitim, akıl ve bilgi açısından önemi (Özcan, 2020) yine eserdeki kültürel değerler sadece değerler başlığı altında ele alınmış (Karaz, 2017) ve yine eser üzerinde değerler ile ilgili yapılan bir değer çalışmada da sadece Türk dili ve edebiyatı eğitimi için değerler tespit edilmeye çalışılmıştır (Aydın, 2019). Yapılan çalışmaların eser üzerinde değerler eğitimi açısından farklı boyutları dile getirdiği ve ilgili konu kapsamında alana yararlı olduğu görülmektedir. Ancak Türkçe öğretimindeki kök değerler ve bu değerler ile ilişkili olan tutum ve davranışlara ilişkin bir kapsam sınırlandırması ve nicelik yönünden de bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu çalışmayla ilgili konu kapsamında değerlendirme ve tespit yapılırken aynı zamanda Türkçenin temel becerileri (okuma, yazma) ile ilişkili olarak bu kök değerlerin sezdirilerek öğretimine yönelik öneriler dikkate sunulmuştur.

Eserde yer alan kök değerler ve onlara ilişkin davranış ve tutumlar, öncelikle Türkçenin tarihî gelişimi ve değişimi sürecindeki söz varlığının zenginliğini ve etkili ifade etme gücünü ortaya koymaktadır. *Atebetü'l Hakayık'*ta tespit edilen bulgular, Türkçe öğretim programında yer alan

değerler eğitime kök değerler açısından temel kaynak olacak niteliktedir. Kök değerlere ilişkin davranış ve tutumlar, doğruluk, dürüstlük, yardımseverlik, öz denetim, saygı gibi birden fazla kök değerlerin davranış ve tutumlarıyla örtüşmektedir. Böylelikle eserde, değerler eğitimindeki, değerlere bütüncül bakış açısı gösterme ve her değer için bir diğeri ile ilişkili olacağı düşüncesi kök değerler arasındaki güçlü davranış ve tutum örtüşmeleriyle gösterilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgularda, bireyin ahlaki, sosyal ve zihinsel gelişimini amaçlayan eserin, sadece didaktik bir öğüt kitabı olma niteliği taşımadığı; özellikle sosyal değerlerin işlevleri ile birlikte bireyi toplumun değerli, önemli bir parçası olarak geliştirme sorumluluğunu taşıyarak bulunduğu zamanın ötesine seslenen gelecek kuşaklar için de bir temel kaynak olduğu görülmüştür. Bulgularda, bireyden hareketle amaçlanan toplum yapısının dayanışma, kendini hatırlama, öz güven kazanma ve üstün çaba ile sürekli çalışkanlık sergileme düşüncesini kök değerler ile ortaya koyduğu tespit edilmiştir. Bireyin sergilediği davranış ve tutumların eylem-sonuç ilişkisi içinde gelişim göstereceği eserde sezdirilmekte ve böylelikle günümüz eğitim ve öğretiminde de değerli olan yaşam boyu öğrenme düşüncesini yansıtmaktadır. Tespit edilen bulgularda, sosyal değerlerin işlevleri arasında yer alan bireyin toplum içindeki rol ve statüsünü belirlemesinin sorumluluk kök değeriyle; sosyal kontrol mekanizmasının sağlanmasının saygı, öz denetim kök değerleriyle; toplumdaki yakınlaşma ve dayanışmanın artırılmasının ise, yardımseverlik, sorumluluk ve dürüstlük kök değerleriyle örtüştüğü görülmüştür. 13. yy. da Türk kültürünün kök değerlerinin sosyal değerler ile bütüncül bir biçimde yer aldığı ve de kısa, özlü ve akılda kalıcı biçimde söyleyiş niteliğine sahip olan eserin ana dili eğitiminde Türkçe öğretimi için temel ve önemli bir kaynak eser olacağı düşünülmektedir.

Tablo 3.

Kök Değerler ve Onlara İlişkin Davranış ve Tutumların Tespit Edildiği Beyit Sayısı

Doğruluk, dürüstlük	6
Vatanseverlik	2
Sorumluluk	12
Yardımseverlik	16
Saygı	8
Öz denetim	12
Sabır	3

Eserde, kök değerlere ilişkin olarak, doğruluk dürüstlük için 6; vatanseverlik için 2; sorumluluk için 12; yardımseverlik için 16; saygı için 8; öz denetim için 12; sabır için ise, 3 beyit tespit edilmiştir. Tespit edilen beyitlere göre; yardımseverlik en fazla işlenen kök değer iken; ardından sorumluluk ve öz denetimin geldiği görülmektedir. Bireyde hedeflenen davranış ve tutumlar için ideal insan tipinin bu kök değerler çerçevesinde şekillendirilmek istendiği açıktır. Türkçe öğretim programında değerler eğitiminin hedefleri arasındaki sorumlu, paylaşımcı, öz denetim ve öz güven sahibi birey yetiştirme hedefine uygun olarak eserde bu kök değerleri içeren davranış ve tutumlar eseri okuyan, anlamak ve hayatına uygulamak isteyen birey için sağlam bir biçimde işlenmiştir. Bu bakımdan da *Atebetü'l Hakayık*, değerler eğitimi için uygun ve önemli bir eserdir.

Öneriler

Türkçe öğretim programında değerler eğitimi içinde yer alan kök değerler ve onlarla ilişkili davranış ve tutumların kazandırılması için *Atebetü'l Hakayık*'ın yaratıcı drama çalışmaları ve grup çalışmaları için yön gösterici bir eser olabilir.

Eser, dili Türkçe öğretimi için ilgili pedagojik düzey düşünülerek yeniden gözden geçirilip 6, 7, ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarında okuma becerisi için şiir metni olarak ve de içeriğindeki özdeyişler, deyimler ve özlü sözlerle de sentez yapabilme yeteneğini geliştirebilecek serbest yazma becerisi çalışmalarını için kaynak olarak kullanılabilir.

Türkçe dersinde öğreticiler tarafından eserde kök değerleri içeren beyitler dinleme becerisine uygun biçimde alıştırılmalar hazırlanarak bu beceriyi geliştirici uygulamalar yapılabilir.

Kaynakça

- Arat, R. R. (2006). *Atebetü'l Hakayık*. Ankara: TDK.
- Aydın, E. (2019). *Değerler eğitimi açısından Atebetü'l Hakayık'ın İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Antalya.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. İstanbul: Sistem.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 79-96.
- Ercilasun, B. A. (2010). *Başlangıcından yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ.
- Fırat, H. (2021). *Zehra Ünüvar'ın çocuk kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Elâzığ.
- Gülensoy, T. (1994). *Atebetü'l Hakayık*, TDV., *İslam Ansiklopedisi*, 10, 421-422.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar, ahlâk psikolojisi, ahlâkî değerler ve ahlâkî gelişme* (2. baskı). İstanbul: Ötügen.
- Karaz, B. (2017). *Atebetü'l Hakayık'ta değerler eğitimi üzerine bir inceleme*. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 167-181.
- Kaymakcan, R., & Meydan H. (2015). Ahlakî karakter ve eğitimi, N. Tınaz, Z.Ş. Altın, M. Zengin, A.Y. Okudan, H. Yiğit (Edt.), *Değerler ve Eğitimi*, II, 169-193.
- Köknel, Ö. (2007). *Çatışan değerlerimiz*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Köprülü, F. (1928). *Hibetü'l Hakayık'a ait yeni malûmat*. *Türkiyat*, II, 546-549.
- Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü*. İstanbul: MEB.
- Özcan, F. (2020). *Atebetü'l Hakayık'ta eğitim, bilim ve akıl*. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 329-338.
- Türk Dil Kurumu (2010). *Türkçe sözlük*. (11. baskı). Ankara: TDK.
- Ulusoy K., & Dilmaç, B. (2018). *Değerler eğitimi* (5. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Utku, E. İ. (2020). *Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun eserlerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Antalya.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi, eğitimde yeni ufuklar*. Ankara: Akçağ.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663>. 21.01. 2018.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction:

In the study, it is aimed to determine the root values and attitudes related to Atebetü'l Hakayık. In addition, evaluations were made on the importance of the findings found in the study in terms of values education in Turkish teaching and the guiding nature of the study for new research was emphasized.

Method:

In the study, document examination technique based on qualitative research pattern was used as a method. According to the technique, in accordance with the purpose of the study, the process of detecting, making sense of and interpreting the data within the analysis process was carried out by reaching a synthesis. In the work, the root values of Turkish culture were identified and the behaviors and attitudes related to the values detected were emphasized. It has been discussed and interpreted that it will be important to use the findings in Turkish teaching with the appropriate pedagogical level in mind for the education of values.

Findings:

In the work, the values in Turkish teaching, the root values in his education and the verses containing the behaviors and attitudes related to them are classified and determined according to the root values. According to the content of the verses, the root values of integrity / honesty, responsibility, charity, patriotism, self-control, respect and patience and their behavior and attitudes were identified in the work. The findings were interpreted and evaluated on the basis of definitions of root values and the behaviors and attitudes they were associated with. Findings containing more than one value or meeting the behavior and attitude of more than one value were obtained and interpreted according to the level they were associated with. It is also stated that which root value overlaps with which root value integrated in the size of behavior and attitude. On the other hand, the findings were determined in terms of quantity, which root value was processed intensively in the verses, and it was provided to help make sense of the findings in a qualitative sense. Thus, unlike the subjects in the work, the intensity of the findings regarding root values in the text content was also determined.

Result and Discussion:

Taking into account the findings of the study, the values contained in the Turkish curriculum in the study showed that the root values envisaged for education and the behaviors and attitudes related to them made the role of language as a conveyor of culture valuable. Like other natural languages in the world, Turkish has proven to be a language identity that uses historical source texts effectively in native language education in order to adopt Turkish culture and to raise the ideal type of person targeted. It is emphasized in the study that historical texts of Turkish carry the root values of Turkish culture in Turkish teaching for values education. In addition, it has been stated that the work, which aims to remember itself in terms of the cognitive and sensory level that the individual should have in the cultivation of the ideal type of person for Turkish culture, is suitable for the purposes of the Turkish curriculum. The work has the quality of a book of moral advice as of the period when it was written in the basic sense and is also a guide in the upbringing of individuals of the information age.

In the study, the root values of integrity / honesty, philanthropy, self-control, patience, respect, responsibility and patriotism, which are desired to be adopted in values education and are expected to be gained in terms of behavioral attitude, and the behaviors and attitudes with which they are associated have been interpreted in accordance with the purpose of the study.

Philanthropy is the most common of transitions between root values in bethlehem. Then came the values of responsibility and self-control. From these findings, it was requested that the

individual be in a sharing, helpful mindset in every sense, while at the same time he was asked to act and behave in accordance with the role and status of the individual in a questionable manner and to exhibit behaviors and attitudes that met the value of self-control. This targeted idea will be valuable for Turkish teaching in adopting behaviors that will be fundamental to today's individual throughout his/her life, starting with native language education, taking into account the importance of the information age.

When the root values were examined, the findings of the study were at a level that could be used in writing, listening and speaking skills, which are the basic skills for Teaching Turkish. Concise words, idioms and phrases that meet the behaviors related to root values, especially in the development of writing skills, are available in free writing or controlled writing activities in writing teaching. It is appropriate to read the succinct words in the work in the form of strings by making appropriate accents and intonations, and to conduct group discussions or Q&A activities that measure the students' learning abilities in the stages of comprehension, comprehension, analysis, synthesis and evaluation, provided that they are transferred correctly to Turkish. As for listening skills, gap-filling exercises and activities can be performed that measure the listening ability of students in order to identify the target concept and behavior and to adopt the target concept and behavior.

The study is thought to be a guide for Turkish cultural researchers, experts in Turkish, Turkish and Turkish language and literature in terms of root values. Based on the results of the study, it is clear that literary works showing the development and change of Turkish in the historical process have the idea of lifelong learning for the learners in the teaching of the mother tongue, and for those who teach it, it has the quality of being the basic language material for permanent and effective learning. It will be useful for both language teachers and learners to consider it as the source work that meets the root values in Turkish teaching to foreigners in Turkish teaching, main language teaching and turkish teaching to foreigners provided that they are at the specified language level.